

ข้อเสนอแนะแนวทางการสร้างความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยให้ชาวมอแกน

อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์

ตำบลเกาะพระทอง อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา

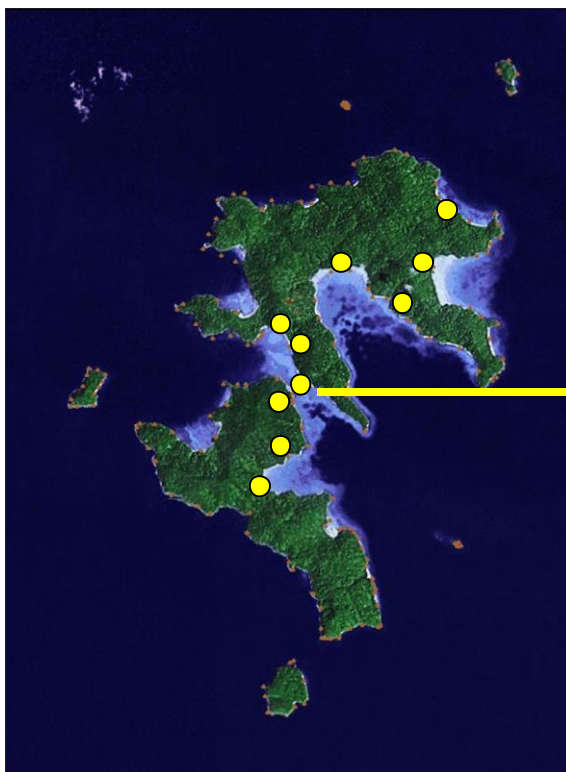
โครงการนำร่องอันดามัน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภูมิหลังชาวมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์

หมู่เกาะสุรินทร์เป็นบ้านและแหล่งอาหารของมอแกนมากกว่าศตวรรษ มอแกนสูงอายุเล่าว่ามีสถานที่อย่างน้อย 10 แห่งในหมู่เกาะสุรินทร์ที่ชาวมอแกนเคยตั้งบ้านเรือน โดยเป็นสถานที่ที่เคยพักอาศัยโดยมอแกนในรุ่นที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งยังไม่ได้นับรวมชายหาดและอ่าวต่าง ๆ ที่มอแกนไปทอดสมอเรือหรือสร้างกระท่อมชั่วคราวมุงหลังคาด้วยใบเตยหนาม หากจะนับสถานที่ที่มอแกนเคยทอดสมอเรือหรือใช้ประโยชน์แล้ว อาจจะถูกกล่าวได้ว่าบริเวณรอบเกาะสุรินทร์ล้วนเป็นที่ที่มอแกนคุ้นเคยเป็นอย่างดี

ภาพแสดงการตั้งหลักแหล่งของมอแกนบนเกาะสุรินทร์เหนือ และบนเกาะสุรินทร์ใต้

(ภาพถ่ายทางอากาศจาก Google Earth)

บูกู้ อูม บูกะ ที่ตั้ง
หมู่บ้านมอแกนในอดีต
ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นที่ทำ
การและที่พักของอุทยาน
ฯ

การประกาศพื้นที่หมู่เกาะสุรินทร์เป็นอุทยานแห่งชาติ

ในเดือนธันวาคม ปี พ.ศ. 2514 กรมป่าไม้ได้ประกาศให้พื้นที่นี้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ หลังจากนั้นมีการเสนอให้มีการประกาศหมู่เกาะสุรินทร์เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า แต่ก็ต้องระงับไปเพราะกรมทรัพยากรธรณีแย้งว่าพื้นที่หมู่เกาะสุรินทร์อยู่ในเขตสัมปทานปิโตรเลียมของบริษัท Weeks Petroleum ต่อมา มีการเสนอให้หมู่เกาะสุรินทร์เป็นค่ายผู้ลี้ภัยจากสงครามอินโดจีน แต่กรมป่าไม้เห็นว่าสภาพเกาะนั้นยังอุดมสมบูรณ์และมีทิวทัศน์ธรรมชาติทางทะเลที่งดงาม จึงได้คัดค้านและให้กองอุทยานแห่งชาติเข้ามาสำรวจพื้นที่ ต่อมาจึงได้ประกาศให้หมู่เกาะสุรินทร์เป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 29 ของประเทศไทย โดยลงประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 98 ตอนที่ 112 ลงวันที่ 9 กรกฎาคม 2524

ช่วงการบุกเบิกอุทยานฯ

ช่วงแรกๆ ที่เจ้าหน้าที่จากกรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ลงมาสำรวจพื้นที่ มีการทำความรู้จักและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับมอแกน นำอาหารมาเลี้ยงมอแกน โดยที่มอแกนเป็นผู้ให้ข้อมูลแก่เจ้าหน้าที่เกี่ยวกับพื้นที่ต่างๆ บนเกาะ เช่น แหล่งน้ำจืด และที่ตั้งที่เหมาะสมสำหรับสำนักงานอุทยานฯ มอแกนผู้หนึ่งเล่าว่าเดิมมอแกนกลุ่มหนึ่งตั้งหมู่บ้านเล็กๆ อยู่บริเวณที่ตั้งสำนักงานอุทยานฯ ปัจจุบัน ซึ่งเป็นสถานที่ที่มอแกนเรียกขานกันว่า “บูฮุ้น เอบุม บุงะ” แต่หลังจากที่เจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้ลงมาสำรวจพื้นที่ มอแกนได้แนะนำว่าสถานที่นั้นเป็นจุดที่เหมาะสมที่จะตั้งสำนักงานอุทยานฯ เพราะเป็นหัวแหลมที่มีชายหาดและมีทัศนียภาพที่งดงามของช่องเขา และต่อมามอแกนก็ย้ายออกไปจากจุดนั้นเพื่อเปิดโอกาสให้อุทยานฯ สร้างสำนักงานและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในวันที่ 28 พฤษภาคม 2528 มีพิธีเปิดอุทยานฯ อย่างเป็นทางการ โดยปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ดร. เถลิง ธำรงนาวาสวัสดิ์) เป็นประธานเปิดป้าย

อุทยานฯ และชาวมอแกน

ภารกิจหลักของอุทยานฯ คือการปกป้องคุ้มครองพื้นที่อนุรักษ์และการบริการนักท่องเที่ยว ดังนั้น อุทยานฯ จึงไม่ได้รับการสนับสนุนจากกรมและกระทรวงในเรื่องงบประมาณและกำลังคนที่ทำงานกับชุมชนท้องถิ่น ในกรณีของหมู่เกาะสุรินทร์ แผนแม่บทอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ฉบับปี พ.ศ. 2543-2547 ก็ไม่ได้เน้นเรื่องเกี่ยวกับมอแกนมากนัก ในส่วนของ “ประวัติการใช้พื้นที่ของเกาะสุรินทร์ก่อนการประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ” ไม่มีการพูดถึงการที่เกาะเคยเป็นแหล่งพักพิงของมอแกนมาแต่ดั้งเดิม ข้อมูล “ชาวเล” ที่ปรากฏอยู่เพียง 2 หน้านั้นถูกจัดให้อยู่ในส่วนของบทที่ 4 “การท่องเที่ยวันทนาการ และสื่อความหมายธรรมชาติ” ภายใต้อำนาจ “แหล่งท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์” ดังนี้ “เนื่องจากวิถีชีวิตของชาวเล

ยังชีพโดยการจับสัตว์ทะเล เก็บหอยมาขายเป็นของที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยว ซึ่งขัดกับพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ จึงจำเป็นต้องมีการดำเนินการหรือจัดรูปแบบที่เหมาะสม เพื่อไม่ให้เกิดการพักพิงของชาวเลดังกล่าวทำลายสภาพแวดล้อมของอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์” (แผนแม่บทอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ ปี พ.ศ. 2543-2547)

แม้ไม่มีข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษรระหว่างอุทยานฯ กับชาวมอแกน แต่ก็เป็นที่เข้าใจกันว่ามอแกนเป็นชนพื้นเมืองที่คุ้นเคยและพึ่งพิงทรัพยากรในพื้นที่มานานก่อนที่จะมีการจัดตั้งอุทยานฯ ทำให้ยอมรับว่า มอแกนเป็นส่วนหนึ่งของหมู่เกาะและสามารถดำรงชีวิตในรูปแบบเดิมได้ พื้นที่ที่ชาวมอแกนอยู่อาศัยได้รับการกำหนดให้เป็นเขตกิจกรรมพิเศษ (Special Use Zone) คือเป็น “บริเวณที่มีกิจกรรมไม่สอดคล้องกับหลักการจัดการอุทยานแห่งชาติ หรือเป็นพื้นที่ที่ส่วนราชการอื่นขอใช้ประโยชน์ ได้แก่ บริเวณที่ตั้งชุมชนชาวเลบริเวณอ่าวไทรเอน เกาะสุรินทร์เหนือ...และบริเวณที่ตั้งของชุมชนชาวเล บริเวณอ่าวบอน เกาะสุรินทร์ใต้”

ในระหว่างปี พ.ศ. 2529-2539 หลังจากที่อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลที่สำคัญ มอแกนได้รับอนุญาตให้นำเปลือกหอยสวยงามมาขายให้นักท่องเที่ยว เปลือกหอยเหล่านี้มีทั้งที่มมาจากน่านน้ำบริเวณหมู่เกาะสุรินทร์ และบริเวณเกาะต่างๆ ในประเทศพม่า การค้าขายเปลือกหอยดำเนินติดต่อกันมาประมาณ 10 ปี และทำรายได้ให้แก่มอแกนประมาณครัวเรือนละ 200 – 2,000 บาทต่อเดือนในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว

ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 ทางอุทยานฯ โดยยกเลิกการค้าขายเปลือกหอยเพราะเกรงถึงผลกระทบต่อระบบนิเวศ แต่ในขณะเดียวกันก็ได้ตั้งกองทุนมอแกนขึ้นเพื่อรับบริจาคเงินจากนักท่องเที่ยวและจากแหล่งอื่นๆ เพื่อเป็นทุนซื้ออาหารและสิ่งจำเป็นอื่นๆ ให้มอแกน เงินบางส่วนจากรายได้อาณาเขตสวัสดิการอุทยานฯ ก็นำมาจ่ายมอแกนเพื่อทำงานในอุทยานฯ เช่น ขับเรือ เก็บขยะ ล้างซาม ฯลฯ การตั้งกองทุน การแจกอาหาร และการจ้างงานนี้ ไม่ได้มีข้อตกลงที่เป็นทางการระหว่างมอแกนและอุทยานฯ แต่เป็นความพยายามของอุทยานฯ ที่จะช่วยเหลือมอแกนที่ขาดรายได้เพราะการยกเลิกขายเปลือกหอย

ชุมชนมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์ภายหลังเหตุการณ์สึนามิ

ก่อนจะเกิดเหตุการณ์สึนามิ ปี พ.ศ. 2547 มีชุมชนมอแกน 2 ชุมชนบนหมู่เกาะสุรินทร์ คืออยู่ที่อ่าวบอนเล็กบนเกาะสุรินทร์ใต้ (30 หลังคาเรือน) และที่อ่าวไทรเอนบนเกาะสุรินทร์เหนือ (16 หลังคาเรือน) จำนวนประชากรมอแกนบนเกาะสุรินทร์เปลี่ยนแปลงตามรอบฤดูกาลและรอบปี บางครอบครัวยังคงเคลื่อนย้ายไปมาระหว่างหมู่เกาะสุรินทร์และเกาะอื่น ๆ ในน่านน้ำพม่า หรือระหว่างเกาะสุรินทร์กับเกาะพระทองหรือชายฝั่งในประเทศไทย หรือบางทีก็ย้ายไปมาระหว่าง 2 ชุมชนในหมู่เกาะสุรินทร์

หมู่บ้านมอแกนทั้งที่อ่าวบอนเล็กและอ่าวไทรเอนถูกคลื่นสึนามิซัดเสียหายไปพร้อมกับมาดเรือกำบัง 3 ลำ เรือหางยาว 6 ลำ และเรือฉ่าพื้นหรือเรือแจวกว่า 20 ลำถูกคลื่นซัดจนหักพังหรือสูญหาย เหตุการณ์นี้ทำให้

ชาวมอแกนกลายเป็นคนไร้บ้าน ไร้เรือ ชาวมอแกนเกาะสุรินทร์ทั้งหมดอพยพไปอยู่บนฝั่ง ที่วัดสามัคคีธรรมในอำเภอคุระบุรี แต่ทั้งหมดก็ย้ายกลับมายังเกาะสุรินทร์ภายในเวลาสองสัปดาห์

มอแกนได้รับการสนับสนุนวัสดุก่อสร้างและเครื่องใช้จำเป็นภายในบ้านรวมทั้งข้าวสารอาหารแห้ง และมีอาสาสมัครเข้ามาช่วยสร้างบ้านให้ที่อ่าวบอนใหญ่ (แนอ๊ะ อ่าต๊ะ) หมู่บ้านใหม่มีลักษณะต่างจากเดิม บ้านที่สร้างเรียงกันเป็นแถวขนานกันทำให้บ้านที่อยู่ด้านหลังค่อนข้างจะอับลมและคนในบ้านไม่สามารถจะมองออกมาเห็นทะเล หรือสังเกตเรือที่เข้ามาได้ นอกจากนั้นบ้านก็มีลักษณะเหมือนกันและมีขนาดเดียวกัน

ภาพการปลูกบ้านริมชายหาดของมอแกนในอดีต

สภาพบ้านใหม่ที่สร้างเรียงกันเป็นแถวขนานกันด้านในชายหาด

หมู่บ้านที่มีขนาดใหญ่และประกอบไปด้วยประชากรจำนวนมากเช่นนี้ (ประมาณ 60 หลังคาเรือน) อาจจะทำให้เกิดผลกระทบในระยะยาวในหลายด้าน อาทิเช่น ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขอนามัย เนื่องจากมีความแออัดมากขึ้น มีขยะ ของเสีย น้ำทิ้งที่มีปริมาณมากขึ้น จึงอาจจะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขอนามัยของมอแกน ด้านทรัพยากรธรรมชาติ มอแกนมักจะหาอาหารบริเวณชายฝั่งที่ใกล้กับหมู่บ้าน เมื่อประชากรกระจุกตัวอยู่บริเวณเดียว การใช้ทรัพยากรก็จะเข้มข้นแน่นหนากอยู่ในบริเวณเดียว และก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมได้ในอนาคต ด้านสังคม ในอดีต การกระจายตัวของประชากรและความยืดหยุ่นของการโยกย้ายชุมชนเป็นกลไกทางสังคมที่ทำให้มอแกนสามารถจัดการกับความขัดแย้งในชุมชนได้ แต่ปัจจุบันเมื่อมีการรวมตัวกันเป็นชุมชนใหญ่ ความขัดแย้งก็มีแนวโน้มที่จะเกิดได้ง่ายขึ้น ในขณะที่เดียวกัน การอพยพโยกย้ายออกนอกชุมชนที่เคยเป็นกลไกที่จะช่วยบรรเทาความขัดแย้งและความบาดหมางในชุมชนก็ถูกจำกัดลง

เมื่อหมู่บ้านมีขนาดใหญ่ขึ้น ปริมาณขยะก็เพิ่มขึ้นตามไปด้วย

บริเวณจุดจ่ายน้ำที่มอแกนจะมาใช้น้ำร่วมกัน

ปัจจุบันมีการต่อน้ำประปาจากแหล่งน้ำและจ่ายน้ำเป็นจุดใหญ่ๆ เพื่อมอแกนได้ใช้น้ำร่วมกัน นอกจากนั้นยังมีการสร้างห้องน้ำ 9 ห้องและห้องส้วม 9 ห้องเพื่อให้มอแกนได้ใช้ แต่เดิมมอแกนถ่ายบริเวณชายหาด เมื่อมีห้องส้วม มอแกนรุ่นใหม่ๆ หันมาใช้ห้องส้วมกันบ้าง ปัจจุบันห้องส้วมเต็มและใช้การไม่ได้ตั้งแต่ต้นปี 2549

เนื่องจากหมู่บ้านมีขนาดใหญ่ จึงเริ่มมีขยะสะสมมากขึ้น มอแกนกำจัดขยะโดยการเผาและฝังกลบ แต่ในอนาคตควรมีการวางแผนการจัดการที่เป็นแก้ว เศษพลาสติก และขยะที่อาจจะมีสารพิษเช่น แบตเตอรี่ไฟฉายและวิทยุ แผนการจัดการขยะและของเสียในอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ควรครอบคลุมไปถึงหมู่บ้านมอแกนด้วย ไม่ใช่จำกัดแต่เพียงบริเวณที่บริการนักท่องเที่ยวเท่านั้น

ก่อนเดือนมีนาคม พ.ศ. 2549 มีชาวมอแกนจำนวน 4 คนจากทั้งหมดที่อาศัยบนเกาะสุรินทร์ที่มีสัญชาติไทยและได้รับบัตรประชาชน ส่วนที่เหลือยังคงเป็นคนไร้รัฐและไม่ได้รับการคุ้มครองภายใต้กฎหมายไทย หลังเหตุการณ์สึนามิ มีการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับชาวมอแกนตามสื่อต่าง ๆ จนทำให้กรมการปกครองหันความสนใจมายังชาวมอแกนที่อาศัยอยู่บนเกาะสุรินทร์ ภาครัฐจึงมีการดำเนินงานด้านนี้อย่างจริงจัง ทำให้ชาวมอแกน 32 คนได้รับบัตรประชาชนและสำเนาทะเบียนบ้านในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2549

แนวทางการสร้างความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยให้ชาวมอแกน

ในอดีต กลุ่มเรือและกลุ่มบ้านมอแกนมีขนาดเล็ก กระจายอยู่ในบริเวณต่างๆ และมีการโยกย้ายเป็นครั้งคราว ในหมู่เกาะสุรินทร์ มีชายหาดที่มอแกนเคยตั้งถิ่นฐานในอดีตกว่า 10 แห่ง รวมทั้งในบริเวณที่เป็นที่ทำการอุทยานแห่งชาติในปัจจุบันด้วย แม้ว่าปัจจุบันชาวมอแกนจะตั้งหลักแหล่งค่อนข้างถาวร แต่การสร้าง ความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยให้ชาวมอแกนควรคำนึงถึงรากฐานทางวัฒนธรรม ซึ่งทางโครงการนำร่องอันดามันนำเสนอแนวทางต่อไปนี้

- 1) **ควรจะรับรองความมั่นคงในที่อยู่อาศัยของมอแกน** ในฐานะชนพื้นเมืองที่เข้ามาทำมาหากินและตั้งเพิงพักบริเวณนี้ก่อนที่จะมีการประกาศเป็นพื้นที่คุ้มครอง มิฉะนั้นมอแกนจะ

เป็นเช่นชุมชนชาวเลส่วนใหญ่ในประเทศไทยซึ่งไม่มีเอกสารสิทธิในที่ดินและถูกไล่ออกจากพื้นที่ซึ่งจะเป็นการทำลายสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้โดยสิ้นเชิง เพราะวิถีของชาวเลผูกพันกับทะเลอย่างยิ่ง ทางหน่วยราชการควรมีการประสานงานเพื่อรับรองสิทธิในที่อาศัยและที่ทำมาหากินของมอแกน โดยเฉพาะกรมอุทยานฯ กรมประมง และกรมการปกครอง

- 2) **ควรจะให้สิทธิมอแกนในการเลือกสถานที่อยู่อาศัยและการตั้งหมู่บ้านได้โดยมีการสร้างข้อตกลงกันระหว่างชุมชน หน่วยงาน องค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง** เพราะการมีหมู่บ้านขนาดใหญ่และแออัดนั้นไม่เป็นผลดีกับทั้งมอแกนและทรัพยากรธรรมชาติ และไม่เป็นผลดีต่อความเป็นปึกแผ่นของชุมชนด้วย กรมอุทยานฯ ควรจะอนุญาตให้มีการตั้งถิ่นฐานมากกว่า 1 ชุมชน และอนุโลมให้มีการอพยพโยกย้ายหากมีความจำเป็นทั้งทางกายภาพและทางวัฒนธรรม และควรมีตั้งกติกาชุมชนเกี่ยวกับการอพยพย้ายเข้าออกหรือการเป็น “สมาชิกชุมชน”

ในอดีต นอกจากอ่าวบอนแล้ว มอแกนยังตั้งบ้านเรือนอยู่ที่อ่าวไทรเอน

วิถีชีวิตของมอแกนที่ผูกพันและหากินกับทะเล

- 3) **แผนการจัดการอุทยานฯ ควรจะพิจารณาถึงความต้องการและข้อจำกัดของชุมชนด้วย** เช่น แต่เดิมนั้นอ่าวบอนใหญ่ (แนฮ๊ะ อ่าต๊ะ) เคยเป็นหมู่บ้านมอแกน ต่อมาเมื่อชาวมอแกนโยกย้ายไปที่อ่าวไทรเอน อุทยานฯ ก็ใช้อ่าวบอนใหญ่เป็นแหล่งทิ้งขยะและของเสีย ซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนมอแกนบริเวณใกล้เคียงคือที่อ่าวเล็ก (แนฮ๊ะ เน็ก) ในทางตรงกันข้ามขยะและของเสียของหมู่บ้านกลับไม่ได้อยู่ในแผนการจัดการของทางอุทยานฯ
- 4) **ควรมีการอนุรักษ์หรือ “สงวน” พื้นที่ที่เป็นแหล่งสำคัญหรือแหล่งศักดิ์สิทธิ์ของมอแกน** เช่น หลุมศพ แหล่งที่ตั้งชุมชนเก่า ๆ ฯลฯ โดยมีกฏกติกาห้ามเข้าไปรบกวนหรือพัฒนาพื้นที่ดังกล่าว

ต้องการข้อมูลเพิ่มเติม กรุณาติดต่อ

โครงการนำร่องอันดามัน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท ปทุมวัน กท. 10330

นฤมล อรุโณทัย 01-421-4136 พลาเดช ณ ป้อมเพชร 06-609-4069 จีระวรรณ บรรเทาทุกข์ 09-053-4051

